

Szekfű Gyula és az esztergomi Katolikus Nyári Egyetem

MONOSTORI IMRE

1945-ben született Tamásiban. Irodalomtörténész, könyvtáros. – Részlet készülő könyvéből.

¹A *Korunk Szava* és a *Jelenkor* történetére és szellemiségére vonatkozóan lásd Vásárhelyi Miklós: *A bilincsbe vert fájdalom. Sajtótörténeti tanulmányok.* (Sajtó alá rend. Murányi Gábor.) Élet és Irodalom, Budapest, 2002, 125–141. Uő: *Katolikusok a szellemi ellenállásban. Beszélgetés Katona Jenővel.* Uo. 101–124.

Szekfű Gyula és Serédi Jusztnián kapcsolata

²Az egyes kurzusok témáit, előadásait, a kapcsolódó programokat és a helyi sajtóvisszhangokat Bárdos István dolgozta fel *Az esztergomi Katolikus Nyári Egyetem 1933–1941* című tanulmányában. In: *A József Attila Megyei Könyvtár évkönyve 1994.* (Szerk. Schmidt József, Monostori Imre.) JAMK, Tatabánya, 1994, 105–112.

A magyar katolikus mozgalmak sokszínű terepén Szekfű Gyula helye a harmincas évek közepén a kereszténydemokrata színezetű, náciellenes, az általános választójogot és a demokratikus parlamentet fontosnak tartó mérsékelt reformpárti, demokratikus konzervatív kisebbség körén belül határozható meg. Ennek az irányzatnak a feje gróf Széchenyi György politikus és sajtóvállalkozó volt (s e szellemi körbe tartozott például Apor Vilmos, Mihelics Vid, Katona Jenő, Barankovics István is). Folyóiratuk az 1931-ben alapított, kéthetente megjelenő *Korunk Szava*, melynek 1938 közepéig — haláláig — Széchenyi volt a felelős szerkesztője.¹ (Ezt követték a *Jelenkor*, majd *Az Ország Útja* című, hasonló ideológiai színezetű lapok.) Fontos mozzanata Szekfű szerepének és e körbeli lehetőségeinek az a tény, hogy viszonylag hosszú időn keresztül (a harmincas évek elejétől egészen a bíboros 1945 márciusában bekövetkezett haláláig) jó, sőt egy idő után bizalmas viszonyt épített ki és ápolt a vele egyidős, nehéz sorból jött, kitűnő képességű, bencés kánonjogász tudós, Serédi Jusztinián esztergomi érsekkel. Serédi az MTA tiszteletbeli tagja, felsőházi képviselő, az oxfordi egyetem díszdoktora. 1927-ben tért haza hosszú vatikáni szolgálatból, s itt-honi fő céljai egyikének a katolikus egyházi kultúra terjesztését és gyarapítását tekintette. Stratégiája ezen a ponton megegyezett Szekfűével, aki ugyancsak régóta gondolkodott — például — a katolikus történetírás hazai állapotán, s igyekezett föllendíteni, megreformálni ezt a szakmán belüli kutatási vonulatot. Közös gyakorlati terepnek kínálkozott egy nyári egyetemi kurzus szervezése Esztergomban (számos kapcsolódó katolikus jellegű kulturális, ifjúsági fiú és leány programmal), amely célokért igen hasznosan tudtak együttműködni. Levelezésük alapján elmondható, hogy Serédi kivételes munkabírású és feltétel nélkül szolgáló híveként tarthatta számon Szekfűt, aki örömmel, folyamatos szorgalommal, körültekintően, magas színvonalon és tökéletesen megbízható világi segítőként erősítette a bíboros tekintélyét. Miként természetesen a saját tekintélyét is, hiszen mint az esztergomi Katolikus Nyári Egyetem első számú szakmai irányítója számos jeles tudóst (nyilván az e tekintetben megbízhatóak köréből) vont be az országos hírűvé és nagy presztízzsel bíró kurzusok előadói közé, és több újság cikkben adott hírt erről a jelentős intézményről.²

**Szekfű tervei a
katolikus történetírás
intézményesítésével
kapcsolatban**

³Szekfű Gyula: *A katolikus történetírás Magyarországon*. In: *Magyar Katolikus Almanach*. [K. n.], Budapest, 1927, 695–700.
Lásd még Molnár Antal: *A magyar katolikus egyháztörténet-írás megújulási kísérlete a két világháború között*. Szekfű Gyula és Vanyó Tihamér barátsága. In: *A negyedik nemzedék és ami utána következik*. (Szerk. Ujváry Gábor.) Ráció, Budapest, 2011, 79–90.; Szekfű Gyula: *Magyar katolikus történetfelfogás*. In: *Katolikus írók új magyar kalauza*. [K. n.], Budapest, [1941], 396–418.

⁴Szekfű Gyula: *Van-e katolikus közvéleményünk?* Magyar Kultúra, 1932/17. (szeptember 5.) 161–165.

**Az esztergomi
Katolikus Nyári
Egyetem terve**

⁵l. h. 164–165.

⁶Serédi levele Szekfűnek. 1932. június. 22. Egyetemi Könyvtár. Kézirattár, G 628. Másolat: Primási Levéltár. Serédi magánlevéltár. Levelezés, S–Sz doboz.

Ami Szekfűnek a magyar katolikus történetírás intézményesítési terveit illeti: már a húszas évek második felétől több írásában (és még több utalásában) sürgette annak megerősítését (történész szemmel nézve végig tudományágának múltján és jelenén). Programszerűen munkálkodik ezen a témán: meg van róla győződve, hogy a katolikus magyar történetírás felfogásban, hitelességben és szakmai eredményeit tekintve életszerűbbé és valóságosabbá teszi a magyar múlt értelmezését. Kimondatlanul persze, de az is tény, Szekfű azt is szeretné, hogy saját katolikus történetírása értékeire, szellemiségére még több fény essen (szemben az általa sok tekintetben tévesnek tartott protestáns történetírással; nemcsak a Rugonfalvi Kiss – Zoványi – Csuday-féle nemzeti romantikus vonallal, de például a Mályusz Elemér irányát jelentő protestáns felfogással szemben is). Szekfű jól ismeri a magyar katolikus történetírás hagyományait és eredményeit,³ de nemcsak ezt az oldalt, hanem a másikat, a társadalmi befogadó közeget is érzékenyen vizsgálja. Egyik írásában a magyar *katolikus közvéleményt* értékeli, s megállapítja, hogy Trianon óta a katolikus vallási élet erősebb lett ugyan, ám maga a társadalom és gazdaság mindennapi működése, állapota messze van a keresztény hitélet tanításaitól.⁴ Nagy probléma, hogy a társadalmi konfliktusokban az emberek nem ismerik kellőképpen a katolikus egyház álláspontját, véleményét. Még a hívő katolikusok körében is gyakori a kellemesebb, hazafiasabb protestáns szellemű történelemértékelés. Itt az ideje, mondja Szekfű, hogy országos keretekben induljon el a katolikus felvilágosítás, a szociális érzékenységet is magában foglaló népnevelés és népművelés. Például: „igen könnyen megvalósítható volna katolikus egyetem helyett a katolikus nyári egyetem, amint erre külföldön is, így hozzánk legközelebb Salzburgban példa van. (...) a nyári egyetem legmértőbb keretét Esztergom nyújtaná (...) a hercegprímás úr, aki maga is a felső oktatás embere és pártfogója, volna felkérendő arra, hogy a nyári tanfolyamot megvalósíttassa, és számára az előadókat kijelölje, aminthogy az egész el sem képzelhető másként, mint az ő legfőbb felügyelete alatt.”⁵

Ebben az újságcikkben történik az első nyilvános említése az esztergomi Katolikus Nyári Egyetem tervének. A háttérben természetesen már javában folytak az előkészületek, legfelső szinten Serédi Jusztinián és Szekfű Gyula között. Serédi a katolikus nyári egyetem gondolatát maga is „hasznosnak és üdvösnek” tartja, szállásról gondoskodni tud (honoráriumokról kevésbé), s felkéri Szekfűt, hogy alkítsa meg a szervező bizottságot.⁶ Majd kéri, hogy a tervezett szervező bizottsági névsort terjessze elő, s vállalja a bizottsági elnöki tisztelet. Szekfű örömmel teljesíti a kérést, majd összeállítja a bizottsági névsort, melyet Serédi jóváhagy. Az első szervező bizottsági ülés jegyzőkönyve 1932. december 19-én kelt, s Szekfű ahhoz mellékelte (karácsony másnapján írt) kiegészítő levelével együtt körvonalazódott az 1933. június 19. és július 8. közötti időre kitűzött (de végül egy héttel elhalasztott) első esztergomi Katolikus Nyári Egyetem szakmai programjának terve és a meghívandó előadók névsora. Az össz-óraszámot

⁷A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919–1944 között. (Szerk. és bev. Beke Margit.) Aurora, München – Budapest, 1992, I. kötet, 486–487.

⁸Szekfű levele Serédinek. 1933. május 17. Primási Levéltár. 2482/1935. Cat. 41. (A levelet – több másikkal együtt – később rendszerezték és iktatták, innen származik az évmegjelölés csúsztatása. (Hegedűs András szíves közlése.)

⁹Szekfű levele Serédinek. 1933. június 10. Primási Levéltár. Uo. A hercegprímásnak a levél aljára írt megjegyzése: „Hóman min. urnak elment a meghívó levél VI/9-én. Serédi”.

¹⁰A lezajlott programokról és előadásokról lásd Bárdos István: i. m. 105–106.

¹¹A tanácskozás jegyzőkönyvének vonatkozó részét lásd *A magyar katolikus püspökkari...* I. kötet, 517. Szekfű szerepét ismét kiemeli a konferencia jegyzőkönyve.

¹²Serédi levele Szekfűnek. 1933. október 24. Egyetemi Könyvtár. Kézirattár, G 628. Lepold Antal régész, művészettörténész, az MTA tagja. Legtöbbet – magas szín-

a bizottság 65–70-re tervezi, körülbelül 12–14 előadót kell felkérni. Az előadások súlypontja a szellemtudományok, de lenne néhány természettudományi előadás is.

Serédi akadály nélkül megszerzi az évente általában kétszer ülésező katolikus püspökkari tanácskozás támogatását. Első alkalommal 1933. március 22-én tűzi napirendjére e legmagasabb egyházi fórum az esztergomi Katolikus Nyári Egyetem ügyét. Elfogadják, hogy Szekfű Gyula lesz a szakmai irányító, Lepold Antal esztergomi kanonok pedig az adminisztrációs ügyek intézője. Körülbelül 200 főt tudnak napi 3–4 pengőért ellátni az internátusokban. A hercegprímás kéri az egyházmegyék támogatását, amit a jelenlevő főpapok lelkesen megígérnek.⁷

Személyi kérdésekben szigorú a diszkréció mind Szekfű, mind Serédi részéről. Vannak fontos ügyek, amelyeket négy szemközti audiencián, Esztergomban beszélnek meg. Ilyen például egy tervezett előadás szövege. 1933. május 17-i levelében Szekfű a következőket írja. „Főmagasságú Bíboros–Hercegprímás, Kegyelmes Uram! legyen szabad említenem, hogy legutóbbi esztergomi audienciám alatt Eminenciád úgy méltóztatott rendelkezni, hogy Eckhart Ferenc Pázmány-Péter egyetemi jogtanár előadását a főkegyúri jog történetéről csak akkor vehetjük fel az ezévi nyári egyetem előadásai közé, ha annak tartalmát előzőleg benyújtjuk Eminenciádnak, és ha ennek alapján Eminenciád megtarthatónak ítéli. Eckhart Ferenc most készült el előadása tervezetével, melyet bátor vagyok idemellékelni. (...) Baranyay Jusztinnal együtt bátrak leszünk a napokban Eminenciád irodája útján a jövő hétre audienciát kérni, amikor, reméljük, Eminenciád magas utasításait átvehetjük.” S egy jellegzetes elköszönési formula: „Főmagasságodnak nagy alázattal szolgáló fia, Szekfű Gyula”.⁸ Szekfű közben megbeszéli Hóman Bálint kultuszminiszterrel, hogy vállalja el a hivatalos világi megnyitó szerepét, Serédi majd küldi a meghívó levelet.⁹ (Hóman megjelent a megnyitó ünnepségen, s a helyi sajtónak is nyilatkozott). Az első Katolikus Nyári Egyetem három héten át tartott (később két hétre rövidítették), számos kiegészítő rendezvénnyel, minden résztvevő szerint nagy sikerrel.¹⁰ (Mintegy 250 résztvevő kíséerte figyelemmel a rendezvényeket, Szekfű is tartott előadást *Néhány katolikus vonatkozású magyar történelmi probléma* címmel.) Serédi Jusztinián október 11-én a magyar püspöki kar értekezletén beszámolt a nyári egyetem 1933. évi működéséről, s a nagyméltóságú tanácskozás — mint levelében Szekfűnek írja — nagy örömmel vette tudomásul „a várakozást meghaladó szép eredményt, az összes előadóknak és rendezőknek hálás köszönetét és elismerését nyilvánította, helyeselte az üdvös intézménynek állandósítását célzó elhatározásomat”.¹¹ A folytatáshoz országos és helyi szervező bizottságot hoz létre, Szekfű, illetve a tudós Lepold Antal esztergomi prelátnak irányításával.¹² Szekfű örvend a Katolikus Nyári Egyetem mint intézmény állandósításának, s megvallja: „nagy öröm és nagy megnyugvás, hogy Eminenciád legmagasabb vezetése és utasítása alatt állhatok Egyhá-

vonalon – az esztergomi ásatásokkal és a Szent István ikonográfiával foglalkozott.

¹³Szekfű levele Serédinek. 1933. november 5. Prímási Levéltár. 2482/1935. Cat. 41.

A nyári egyetem szervezése

¹⁴A magyar katolikus püspökkari... II. kötet, 28–29.

¹⁵A magyar katolikus püspökkari... II. kötet, 47.

¹⁶Szekfű levele Serédinek. 1934. december 2. P. L. uo.

¹⁷Szerédi levele Szekfűnek. 1935. május 31. Egyetemi Könyvtár. Kézirattár, G 628.

Szekfű személyes részvétele

zunk céljai szolgálatába”.¹³ A Magyar Katolikus Püspökkari Tanácskozás 1934. március 21-i ülésén elfogadta a nyári programot,¹⁴ majd a szeptember 26-i őszi ülésén napirendi pontként tárgyalása után megállapította és jegyzőkönyvbe foglalta a következőket: „Az Esztergomi Katolikus Nyári Egyetem kurzusait a folyó évben fokozott érdeklődés kísérte. Körülbelül 300 hallgató vett részt a kurzuson. Hercegprímás örömmel állapítja meg ezt a tényt, mert a Nyári Egyetem jelenlegi formájában kétségkívül jelentékeny katolikus megmozdulásnak tekintendő, és a püspöki kar színe előtt is kiemeli és megörökíteni óhajtja dr. Szekfű Gyula egyetemi tanár érdemeit, aki a Kat. Nyári Egyetemet megszervezte és igazgatja. Működésétől az intézmény további fellendülését várhatjuk.”¹⁵

Szekfű lankadatlanul szervez, tárgyal, intézkedik, levelez, költségvetést készít; már a következő kurzust készíti elő. Jól együtt tud működni Lepold Antallal, aki egyházmegyei körleveleket fogalmaz, el látja a helyi sajtót cikkekkal és információkkal, s időnként együtt járnak el pénzügyi támogatás céljából (például az Actio Catholica országos vezetőinél). Ő is nagyon óvatos az egyes előadások, kivált az előadók és a nyilvános megnyilatkozások tekintetében, akárcsak Szekfű. Levelei Szekfűnek általában az előkészületekről szólnak, programról, hírverésről, adminisztrálásról, elszállásolásról, utaztatásról. (Ő áll kapcsolatban az *Új Kor*, valamint a *Nemzeti Újság* című katolikus lapokkal.) Általában az év végére már kialakul a következő kurzus programja. Így például Szekfű szakmai tervezete az 1935-ös nyárra már 1934 decemberében Serédi íróasztalára kerül. Egyenként négy, hat, illetve nyolc órában kívánja szerepeltetni tudós társait és a kiválasztott egyházi előadókat, illetve alternatív lehetőségeket sorol fel. Mindezekhez kéri a hercegprímás beleegyezését.¹⁶

Szekfű nemcsak a nyári egyetem jószerével egész évre elhúzódo ügyeiben, teendőiben válik Serédi munkatársává és bizalmasává. 1935 tavaszán például a „modern katolicizmust” képviselő *Korunk Szava* szerkesztőségéből kivált Aradi Zsolt és Balla Borisz megalapította az *Új Kor* című kétheti lapot, s a két lap közötti komoly ellentét következtében pereskedés kezdődött. Serédi Szekfű segítségét kéri a viszály elsimításához. (Egy-egy nyilatkozat elfogadtatása a cél — ez Szekfű feladata — a szembenálló felekkel.) Serédi a következőt kéri: „Ismerve Méltóságod összeköttetését a gróffal, és tudva, hogy Méltóságod véleményét ő nagyrabecsüli, kérem szíveskedjék odahatni, hogy az I. számú nyilatkozat aláírása Széchenyi gróf úr által megtörténjék, és azután a perek visszavonassanak.”¹⁷ (Széchenyi aláírt nyilatkozata után ugyanis Balla Boriszék is aláírnák a per lefolytatását elkerülő nyilatkozatot. — Egyik lap sem lett hosszú életű: az *Új Kor* már 1937-ben megszűnt, a *Korunk Szava* Széchenyi gróf haláláig [1938] működött, majd 1939-ben *Jelenkor* címmel újrászerveződött.)

Szekfű tehát szívügyének tekinti a katolikus egyház jó hírnevét, ugyanúgy a Katolikus Nyári Egyetem működését, amit személyes részvételével is többször kifejez. (1935-ben például három napra a her-

¹⁸Szekfű Gyula: *Az Esztergomi Katolikus Nyári Egyetem*. Korunk Szava, 1934/15–16. (augusztus 1–15.) 308.

¹⁹Szekfű gondos előrelátással beavatta az alakulás tervébe kultuszminiszter barátját, Hóman Bálintot. Vö. Szekfű Gyula levele Hóman Bálintnak. 1934. május 11. OSZK. Kézirattár, Fond 15/1474.

²⁰Szekfű Gyula: *Az esztergomi történetkongresszus a legifjabb tudósnemzedék bemutatkozása lesz*. Nemzeti Újság, 1935. június 26.

²¹Szekfű Gyula: *Az Esztergomi Nyári Egyetem után*. Korunk Szava, 1935/13. (július 15.) 258.

²²Szekfű Gyula: *Előszó*. In: *Regnum. Egyháztörténeti évkönyv*. (Közzéteszi a Magyar Katolikus Történetírók Munkaközössége.) Budapest, 1936. M K T M. 4. A harmincas évek második felében ez a munkaközösség – Serédi Jusztinián megbízásából – kidolgozta egy ötkötetes magyar egyháztörténet részletes tervét. Ebben Szekfű a III. kötet (1604–1780) anyagát szerkesztette és jórészt írta volna. A kötetek ebben a formában – az összköltség

cegprímás vendége Esztergomban, többször vesz részt személyes audiencián s három kurzuson előadóként szerepelt.) Mint publicista is megteszi a magáét: többször ad nyilvános értékelést a rendezvényekről, mely cikkekben mindig hangsúlyozza a Magyar Katolikus Egyház tekintélyének, súlyának fontosságát, ennek erősítését és a katolikus hitélet elmélyítését. Bírálja a katolikus értelmiségi körökben elterjedt nézetet, amely szerint a tudós embereknek nem tisztük az ismeretterjesztő jellegű közszereplés. (Nézzük csak meg ezzel szemben, mondja, hogy a protestáns Mályusz Elemér mennyit szerepel a *Protestáns Szemlében!*) Hangoztatja azt is, hogy a katolikus egyház léte és az egyház „kultúrunkája nélkül ma is szomorú, színtelen, groteszk barbárság volna életünk”.¹⁸ Az 1935-ös nyári egyetem programjából egy másik cikkében kiemeli az ifjú katolikus történészek konferenciáját, akik — Szekfű, majd később Balanyi György piarista professzor szellemi irányításával, több egykori tanítványa közreműködésével — megalakították munkaközösségüket.¹⁹ Szekfű ismét előhozza fájó tapasztalatát: a katolikus történetírás teljesítményének utóbbi évtizedekbeli lemaradását a protestánsé mögött. (A legjobban működő protestáns történész műhelyként egyik református híve, a tudós Révész Imre történész, püspök körül kialakult debreceni iskolát említi meg.)²⁰ Egy újabb, ekkor írt cikkében újra kifejti, hogy az egyház erősítése, a katolikus életelvek követése valódi értéket hoz létre, illetve mutat fel. A katolikus nyári egyetem pedig kivételesen hasznos intézmény e tekintetben. „Mert hiszen mindegyik előadásnak éppen az a célja, hogy a katolikus elveket alkalmazza a tudomány és világi élet valamely, az illető előadótól legjobban ismert terein.”²¹

Szekfű folyamatosan szemmel kíséri a fiatal — pályakezdő — katolikus történészek munkaközössége tevékenységét (három nyáron behozta őket az esztergomi Katolikus Nyári Egyetem programjába), s 1936 elején megjelentetik a *Regnum egyháztörténeti évkönyv* első kötetét. (1946-tal bezárólag összesen hat évkönyvet jelentettek meg, melyek összesen 111 tanulmányt tartalmaznak.) Szekfű írta az első kötet előszavát, amelyben a már említett, nyomasztó problémáját hozza újra előtérbe. „A munkaközösség megalakulásának elsősorban szellemi célja volt, melyet talán úgy körvonalazhatnánk, hogy a közösség tagjai felismerték a magyar katolikus történettudománynak szinte két évtized óta alig tagadható hanyatlását, s önképzésükkel, egymás közti érintkezéssel, vállvetett közös munkával ezt a hanyatlást akarják megszüntetni.”²²

Az 1936-os katolikus nyári egyetemi kurzus tervezett programját és tervezett előadóinak névsorát az előkészítő bizottság elnökeként Szekfű már januárban beterjeszti a bíborosnak, majd Lepold Antallal tárgyalnak a részletekről. (Lepold szerepel az előadók között, elküldi Szekfűnek tervezett előadása szinopszisát, miközben nagyobb önbizalomra igyekszik őt serkenteni: „A rendezés végeredményben a rendező bizottság joga. A Te óhajod a mértékadó. Kár volna ő Eminenciáját a porondra szólítani. Amire nem adod meg az engedélyt, arra

50 ezer pengőt tett volna ki – nem készültek el.

²³Lepold levele Szekfűnek.
1936. május 22.
Egyetemi Könyvtár.
Kézirattár, G 628.

²⁴Szekfű levele Serédinek.
1936. augusztus 3.
Prímási Levéltár. Serédi
magánlevéltár. Levelezés,
S–Sz doboz.

A nyári egyetem növekvő népszerűsége

²⁵*A magyar katolikus
püspökkari...
II. kötet, 122–123.*

²⁶Szekfű levele Serédinek.
1936. december 5. P. L. uo.

²⁷Serédi levele Szekfűnek.
1936. december 21.
Egyetemi Könyvtár.
Kézirattár, G 628.
Az 1937. évi kurzuson
(halálának 10. évfordulóján)
nem szerepelt előadás
Prohászka Ottokárról.
Vécsey Aurél (egyházi
író) előadása: *A világegy-
ház helyzete és eseményei
az 1936. évben.*

²⁸Szekfű levele Serédinek.
1936. december 23.
Prímási Levéltár. Serédi
magánlevéltár. Levelezés,
S–Sz doboz. (Pais Dezső
1937-ben, Haynal Imre
1938-ban kapott egye-
temi tanári kinevezést.)

Őeminenciája sem adja. (...) Ha Neked akkora önbizalmod volna, amekkora a tehetséged és az érdemed: akkor mindig mosolyoghatnál és biztosra mehetnél.”²³) Az 1936-os nyári egyetem után Serédi mindenestre elégedett Szekfű és az általa vezetett bizottság munkájával, s köszönetét, megbecsülését fejezi ki. (Szekfű *A kisebbségi kérdés* című írásának felolvasásával előadóként is szerepelt.) Nagy megnyugvással köszöni meg a hercegprímás figyelmét s jóakarátát. Szabadkozik, udvariasan kisebbíteni igyekszik személyes szerepét. „Mégis megnyugtató és kitüntető — írja válaszlevelében — (...) Eminenciád magas kitüntetése, annál inkább, mert mindenkor Eminenciád meglegedését óhajtottam munkámmal kiérdemelni.” (S találhatunk ismét egy mások — például Lepold — által is használt jellegzetes elköszönési formulát: „legkisebb fia és szolgálja”).²⁴

A püspökkari tanácskozás 1936. október 7-i ülésén örömmel állapította meg a nyári egyetem növekvő népszerűségét. „Az Egyetem tartamára állandó tartózkodásra jött Esztergomba 346 idegen, az esztergomiak közül pedig kb. 40-en látogatták az Egyetemet. A nagy hőség dacára is mindig volt az előadónak átlag 200 hallgatója.” A kiadásokból (7561,72 pengő) „2283,72 P kifizetetlen maradt. Ezen hiány fedezetéről a hercegprímás gondoskodott.”²⁵

A nyári egyetem előkészületei, szervezési struktúrája mit sem változott az évek során: Szekfű előterjeszt, Serédi — óvatoskodva ugyan — elfogadja a javaslatokat. Szekfűben is erősen munkál az óvatosság, a nagy körültekintés, leginkább persze az előadók várható mondanója miatt. „Hogy azonban az előadások teljesen megfeleljenek Eminenciád magas intencióinak, azt kérnénk, hogy amennyiben Eminenciád jóváhagyná az első két előadást, a tavasszal kegyeskedjék a két előadót fogadni (miként ez már tavaly is megtörtént a nehezebb témák előadóival).”²⁶ Serédi válasza: „Az Egyházra vonatkozó témák előadóit alkalom adtán szívesen fogadom. Ezeknél a témáknál különösen vigyázni kell. (...) Vécsey báró úrnak nagyon kell vigyáznia, hogy egyházi és világi felsőbbbségekre bántó ne legyen az előadás módja. Prohászkanál pedig arra kell majd különösen ügyelni, hogy az Index-szel kapcsolatos kérdése az Egyház legfőbb tekintélyének tiszteletben tartása mellett úgy kezeltessek, hogy abban — amint ez az igazságnak is megfelel — Prohászka mélységese hite és példaadó subordinációja domborodjék ki.”²⁷ Ismét megköszöni a szervező bizottság és személyesen Szekfű buzgó és áldozatos munkáját, egyben tájékoztatja, hogy Hóman miniszternél közbenjárt „Haynal és Pais urak” professzori kinevezési ügyében. Szekfű alázatos tisztelettel nyugtázza a bíboros elégedettségét és a miniszternél való közbenjárását, s bizonyosra veszi, hogy „ezen két jó katolikus tudós jövője ezáltal biztosítva van”.²⁸

A szokásos nyári egyetemi előkészítő munka mellett 1937 tavaszán Szekfű bizalmas feladatot is ellát: igyekszik közvetíteni a katolikus, illetve a protestáns egyházi értelmiség egyes csoportjai között. Megbeszéléseket, referátumokat tartanak abból a célból, hogy csillapítsák

Közvetítés a katolikus és protestáns egyházi értelmiség egyes csoportjai között

²⁹Szekfű levele Serédinek. 1937. április 15. P. L. uo.

³⁰Szekfű levele Serédinek. 1937. május 23. P. L. uo.

³¹Serédi levele Szekfűnek. 1937. május 31. Egyetemi Könyvtár. Kézirattár, G 628.

³²Vö. Bárdos István: i. m. 108.

³³Erről a püspökkari tanácskozás döntött 1937. október 21-én. Ugyanitt megállapították, hogy gazdasági nehézségek is előállottak. (Vö. *A magyar katolikus püspökkari...* II. kötet, 156.)

³⁴Lepold levele Szekfűnek. 1938. december 17. Egyetemi Könyvtár. Kézirattár, G 628.

³⁵Serédi levele Szekfűnek. 1939. január 21. Uo.

³⁶A püspökkari tanácskozás 1940. március 13-i dön-

a meglévő felekezeti feszültségeket. Ezekről a nem nyilvános találkozóról természetesen jelentést tesz Serédinek, aki volt szíves bizalmat szavazni neki e tekintetben is. (Az ismertebb nevek közül katolikus oldalról Baranyay Jusztin, Széchenyi György, Szekfű, a másiktól Ravasz László, Szabó Imre és Muraközy Gyula vesz részt az összejöveteleken. Bangha Béla páter egyelőre beteg.) Szekfű ebben az ügyben is várja Serédi további utasításait. Szóba kerül a következő évre tervezett Szent István-émlékkönyv ügye is: mindketten szereplői lesznek a kötetnek. (Szekfű gratulál a *Katholikus Szemlé*ben megjelent Serédi-tanulmányhoz, s megemlíti, hogy a majdani emlékkönyvbeli tanulmányában a hercegprímás alapvető megállapításait fogja a későbbi államéletünkben keresni.)²⁹ 1937 májusában jelzi azt is, hogy gyógykezelésre Karlsbadba kell utaznia (Kovrig Bélának [szociálpolitikus, egyetemi tanár] adta át ideiglenesen a szervezési munkák irányítását), s beszámol arról, hogy a szakadár szerkesztők kiválása után a *Korunk Szava* szerkesztőbizottságának tagjaként most már a saját nevével is vállalja a lapot. (Széchenyi gróf, a felelős szerkesztő tulajdonos kitűnő ember — írja —, de bizonyos gyakorlati ügyekben nem mindig határozott. Miként erről a közelmúltban Szekfű az Őminenciája „utasítására elvállalt” — láthattuk — „döntőbírósa” idején meggyőződhetett.)³⁰ Serédi elégedett a beszámolóval, köszöni az információkat.³¹ Az 1937. évi nyári egyetemi rendezvénysorozat ezúttal is igen sikeres volt (mintegy 250 hallgatóval). S bár a kísérő rendezvények közül nem került sor a korábban népszerű katolikus írótalálkozóra, sikerült viszont ismét megrendezni az ifjú katolikus történetes konferenciáját. (Ezen az eszmecserén Szekfűn kívül Barta István, Gyenis András, Gábrriel Asztrik, Salacz Gábor és Bálint Sándor vett részt mint közvetlen szereplő.)³²

Az 1938. évi esztergomi Katolikus Nyári Egyetem az eucharisztikus kongresszus és a Szent István-év rendkívül gazdag programszorozata miatt elmaradt.³³ Szekfű Gyula egészségi állapota időközben megromlott. (Az év végén lemondott a *Magyar Szemle* szerkesztői tisztéről.) Lepold Antal kanonok levélben jelzi Szekfűnek, hogy nem akarják terhelni a következő év rendezvényeinek előkészítésével, maguk között megoldják, viszont kéri, hogy vállalja továbbra is a szervező bizottság elnöki tisztét, adja nevét a programokhoz, ezzel segítse őket.³⁴ A hercegprímás is vigasztalja, s örvend, ha egészségének javulásról hall hírt. S tudható, hogy más — világpolitikai és belpolitikai — nagy bajok is vannak. Serédi hercegprímás megnyílik Szekfű előtt. „Megértem Méltóságod pesszimizmusát. Magam is sokszor, illetőleg mindig aggódva nézek a jövőbe. És ha csupán a természetes erőket tekinteném, magam is szinte reménytelennek látnám a jövőt. Azonban Méltóságoddal együtt hiszem és vallom, hogy az Isten sokszor szinte érzékelhető módon belenyúl az emberiség és a nemzetek életébe. Ezért bízom akkor is, mikor sokan már feladják a reményt. (...) A nehéz időkre készen kell lennünk, ha nem is absolute bizonyos, hogy még a mi életünkben bekövetkeznek.”³⁵

tése szerint: „a nehéz és bizonytalan időkre való tekintettel”. (Vö. *A magyar katolikus püspökkari...* II. kötet, 234.)

³⁷Az 1942-es nyári egyetem – élelmezési nehézségek miatt – elmaradt, az 1943-as, a legutolsó rendezvényt Kassa püspöke fogadta be. (I. m. 319, 393.)

³⁸Szekfű levele Serédinek. Primási Levéltár. Serédi magánlevéltár. Levelezés, S–Sz doboz. A szóban forgó reprezentatív háromkötetes tanulmánygyűjtemény – *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulójára* – a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában Serédi Jusztinián bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek előszavával jelent meg 1938-ban.

³⁹Vö. például: *A hercegprímás, Angyal Pál és Szekfű Gyula lesznek az esztergomi Katolikus Nyári Egyetem megnyitójának szónokai.* Esztergom, 1934. 30. sz.; *A bíboros hercegprímás felhívása az esztergomi Katolikus Nyári Egyetemre.* Magyar Sion, 1936. 21. sz.; Lepold Antal: *Nyári Egyetem.* Magyar Sion, 1936. 30. sz. stb. (Lásd Bárdos István cikkjegyzékét: i. m. 111–112.)

1939 nyarán mintegy 400 hallgató vett részt a nyári egyetem megnyitóján: Serédi Jusztinián megnyitó előadásában az erkölcs és a tudomány összhangjáról beszélt, arról, hogy a katolikus nyári egyetemek legfőbb dolga, hogy a művelt katolikus társadalmat eligazítsa a világ mindennapim dolgaiban. Színvonalas előadások sora hangzott el ezúttal is. (Többek között Eckhart Ferenc, Baranyay Jusztin, Kniezsa István, Grevich Tibor, Kovrig Béla, Moravek Endre és Bálint Sándor jóvoltából.)

Az 1940-es nyári egyetem rendezvényei elmaradtak.³⁶ Következett az itteni, esztergomi székhellyel utolsó: az 1941-es. Az ismeretebb tudósok közül ismét sokan szerepeltek, például Szekfű Gyula (*A Szent István-i állameszme*), Kornis Gyula, Eckhart Ferenc, Brandenstein Béla, Nyizsalovszky Endre, Kovrig Béla, Gerevich Tibor és mások. A fő témák Szent István állameszméje mellett a *Rerum Novarum* 50 éves jubileuma, a kereszténység és a keleti vallások, a visszatért magyar országrészek különleges kérdései.³⁷

Szekfű és Serédi kapcsolata az esztergomi Katolikus Nyári Egyetem megszűnésével nem szakadt meg ugyan, de ebben már érthetően nem a munkakapcsolat a domináns elem, hanem néhány udvarias, protokolláris esemény és emberi gesztus. Például 1942 tavaszán — mint már oly sokszor — a hercegprímás fogadja Szekfűt, aki ezután levélben jelzi, hogy a nyomda hamarosan küldi a hercegprímásnak az *Állam és nemzet* címmel megjelenő tanulmánykötetét. S hozzáteszi: „A kötetbe bevettem egy részt abból a Szent István tanulmányból, mely Eminenciád Szent István Emlékkönyvének III. kötetében jelent meg, — az egész kötetben a szentistváni gondolat alkalmazásáról próbáltam írni. Végtelenül örülnék, ha Eminenciád kegyesen fogadná ezt a könyvet.” A bíboros, hercegprímás lapalji megjegyzése: „Köszönet!”³⁸ Serédi Jusztinián 62 évesen, 1945. március 29-én halt meg.

Mind a Magyar Katolikus Egyház, mind Serédi Jusztinián, mind pedig Szekfű Gyula életében jelentős szellemi és mozgalmi, nevelési, világnézet-erősítő lelki tartalmú eseménysorozatot jelentett a végül is hét alkalommal létrejött és szépen működő esztergomi Katolikus Nyári Egyetem. Nagy szellemi kisugárzása nemcsak helyben, Esztergomban és környékén volt érezhető (erről folyamatosan tudósítanak — összesen mintegy harminc cikkben — a helyi polgári lapok, valamint a *Magyar Sion* című, kétheti katolikus egyháztörténeti lap³⁹), hanem — elsősorban Szekfű, Serédi és Lepold jóvoltából — az egész ország (főleg katolikus) értelmisége tudomást szerzett róla, s elismerte értékeit, eredményeit. Szekfű értelmiségi elitbeli pozícióját nem kis mértékben erősítve, tekintélyét, rangját, befolyását növelve; szaktudományos, publicisztikai, egyetemi tanári, akadémiai, szerkesztői eredményei, érdemei és rangjai mellé a harmincas években stabil erősítőként az esztergomi Katolikus Nyári Egyetem szervezésében játszott jelentős szerepe és Serédi Jusztinián hercegprímás támogató figyelme is csatlakozott.